

En standardiserad stavning för det överkaliska språket

Adam Horn af Åminne

fil. dr. i nordiska språk

Nätversion 1.0

26 oktober 2023

Innehåll

Inledning.....	3
Varför behövs en standardiserad stavning?	5
Grundprinciper för stavningen	7
Stavningsreglerna	8
1. Alfabetet.....	8
2. Särskilda bokstavskombinationer.....	8
Vägledning: När ska man skriva retroflexa ljud med ĺ?	11
3. P T K och B D G	12
Vägledning: När ska man skriva P T K eller B D G?	14
4. Tonlöst L.....	15
5. Äldre GH.....	15
6. Inskottsvokal.....	16
7. Längdmarkering och bokstäver	18
Vägledning: Hur skriver man korta och långa ljud?	20
8. Längdmarkering och ordbetoning	21
9. Sammansatta ord.....	25
10. Bortfall av ljud i pronomen och artiklar.....	28
11. Övrigt.....	29
Textprov	30
Språkvetenskaplig uppställning.....	36
Vägledning: Den gamla ordboken och den nya stavningen	39
Frågor och svar	44
Termförklaringar	48

Inledning

I det här dokumentet presenterar jag en standardiserad stavning för det överkaliska språket (mer känt som *överkalixmål*) och förklarar hur den fungerar. Min förhoppning är att jag härigenom kan bidra till överkalixbornas arbete med att återta sitt språk, och därmed också till att forma en ny framtid för överkaliskan.

Dokumentet är indelat i flera delar. Inledningsvis förklarar jag varför en standardiserad stavning behövs och redogör för de principer som stavningen bygger på. I huvuddelen av dokumentet presenterar jag därefter själva stavningsreglerna. Mot slutet följer textprov där man kan se stavningen användas i praktiken, en uppställning över alla bokstäver och deras kombinationer samt frågor och svar. Ett antal pedagogiska ”vägledning” finns insprängda genom hela dokumentet för att göra stavningen mer lättbegriplig och för att relatera den till andra bekanta stavningsätt.

Målgruppen för dokumentet är överkalixbor och andra som talar eller har en relation till överkaliska. Därför undviker jag i största möjliga mån särskild språkvetenskaplig fackterminologi, även om många språkvetenskapliga termer ändå måste förekomma. Flera av dessa förklaras i ett särskilt avsnitt i slutet av dokumentet, och är understrukna första gången de förekommer i text.

Stavningen utgår från en samlad helhetsbild av språket och återger därför inte alltid sådan uttalsvariation som kan finnas mellan generationer eller byar. Till exempel kan två ord stavas olika fastän de i vissa byar uttalas likadant. Jag vill också poängtera att fastän reglerna är många och detaljerade, så är språket alltid ännu större, och därför är det omöjligt att inte förbise enstaka ord och nyanser i en sådan här framställning.

Stavningen är resultatet av tre års idogt arbete, där jag bland mycket annat har studerat språket, analyserat dess struktur och lärt känna språkbrukare. Jag vill rikta ett stort tack till alla som har hjälpt mig längs vägen.

Uppsala i oktober 2023

Adam Horn af Åminne

Varför behövs en standardiserad stavning?

Överkaliskan är i dag allvarligt hotad. Det är sedan många år minoritets-språk i hela det område där det traditionellt har talats och är nu vardags-språk främst åt personer i de äldsta generationerna. Det är min bestämda uppfattning att om små lokala språk som överkaliska ska överleva så måste de ha språkstatus och ett standardiserat skriftspråk. I det moderna svenska samhället är kommunikationer mellan människor i olika områden intensivare än någonsin tidigare, och skriftens roll har heller aldrig varit större. Den här utvecklingen är oundviklig, men har i Sverige också gått hand i hand med att standardsvenskan i stor utsträckning har ersatt de lokala språk och dialekter som tidigare var modersmål åt stora delar av befolkningen. Så måste det dock inte förbli, och eftersom det är tydligt att överkalixborna vill vända utvecklingen och återta sitt språk har jag skapat den här stavningen som ett hjälpmedel på vägen dit. Fördelarna med en standardiserad stavning är många:

- En standardiserad stavning ger en **gemensam grund** för språkbrukarna, som får ett enhetligt skriftspråk att luta sig mot och enas kring.
- En standardiserad stavning **underlättar läsning** genom att man kan förvänta sig att varje ord kommer skrivas på samma sätt oavsett vem som har skrivit det.
- En standardiserad stavning utgör en **stor hjälp för inlärare** som lättare kan lära sig hur varje ord ska skrivas och känna igen ord de läser.
- En standardiserad stavning **främjar framställningen av tryckt material** eftersom man kan vara säker från början på att skrivsättet är gemensamt för både utgivare och läsare.

- En standardiserad stavning **höjer överkaliskans status** eftersom det i högre grad kommer uppfattas som ett självständigt modernt språk av såväl överkalixbor som utomstående.

Punkterna ovan visar att en standardiserad stavning är mycket angelägen. För ett språk som överkaliska är det brådskande att bl.a. icke-talare kan lära sig det, att litteratur kan skapas och att språkets status höjs. Alla sådana ändamål behöver ett gemensamt skriftspråk att ta avstamp från. Man bör inte heller underskatta den enande kraft som en standardiserad stavning kan vara för talare av ett språk. Med den gemensamma skriftbilden kommer ofta en känsla av samhörighet och stolthet över det egna språket. Skrift och stavning brukar därför vara en tidig prioritet för många grupper som försöker stärka sina marginaliserade språk. Från officiellt håll är det dessutom ofta så att fastslagna stavningsregler är en förutsättning för att språket över huvud taget ska erkännas politiskt. Så var t.ex. fallet för de svenska minoritetsspråken umesamiska och pite-samiska, som fick officiell status 2016 respektive 2019 i samband med att man enades om standardiserade stavningar. Också utanför Sverige finns liknande exempel där gemensamma stavningsregler har krävts för att minoritetsspråk ska få stöd eller erkännande.

Överkaliskan står i nuläget inför många utmaningar på vägen mot att åter bli ett livskraftigt och gemensamt språk för alla överkalixbor. Med en standardiserad stavning möter vi en av dessa, och lägger därtill en stabil grund att stå på i det kommande arbetet framåt.

Grundprinciper för stavningen

Som ledstjärna för den nya stavningen finns fyra grundprinciper:

1. **Ljudenlighet och konsekvens.**

Stavningen följer principen om att varje ljud ska motsvaras av ett eget tecken i skrift, med så lite variation som möjligt, och bygger på en språkvetenskaplig analys av överkaliskans ljudsystem.

2. **Utgångspunkt i överkaliska.**

Stavningen bygger helt och hållet på överkaliskans egen språkliga struktur, och tar inte hänsyn till språkliga förhållanden i svenska.

3. **Del av en etablerad skriftradition.**

Stavningen följer en etablerad nordisk och europeisk skriftradition, och tar dessutom hänsyn till redan existerande skrivkonventioner i Överkalix.

4. **Traditionell överkaliska.**

Stavningen utgår från traditionell överkaliska, i enlighet med äldre uppteckningar, som det talades i början av 1900-talet innan det allmänna språkbytet till svenska hade påbörjats. Avsteg för nya utvecklingar görs endast om dessa inte kan anses utgöra entydiga försvenskningar.

Stavningsreglerna

Här presenteras de nya stavningsreglerna i sin helhet i sammanlagt elva underavsnitt.

1. Alfabetet

Här presenteras överkaliskans alfabet samt bokstäver som skiljer ut sig.

§ 1.1 Överkaliskans alfabet består av följande 30 bokstäver:

A B C D E F G H I J K L L̥ M N O P Q R S T U V W X Y Z Å Ä Ö

§ 1.2 Bokstäverna **C, Q, X, Y, Z** används bara i namn och i främmande ord.

§ 1.3 **V** och **W** representerar distinkta ljud (IPA [v] resp. [w]), som i *vaid* 'vet' och *waid* 'vete'. De sorteras som egna bokstäver.

§ 1.4 Bokstaven **L̥** är en egen bokstav som sorteras efter **L**. Den används för det "tjocka" L-ljudet (IPA [ɾ]) i ord som *möil̥* 'mögel', *seeł̥* 'segel' och *stjili̥* 'skölja'. (Jämför *möil* 'boll', *seel* 'sadel' och *stjili* 'skilja' med "tunt" L-ljud.)

2. Särskilda bokstavskombinationer

Här presenteras särskilda ljud och ljudkombinationer som anges med två bokstäver.

§ 2.1 Följande bokstavskombinationer anger särskilda konsonantljud:

DJ SJ TJ || L̥D L̥N L̥S L̥T RD RN RS RT || HL || GH

§ 2.2 **DJ SJ TJ** används för de (traditionellt sett)¹ kombinerade ljuden i ord som: **djera** 'göra', **sjert** 'hjärta' och **tjaig** 'kåke' (IPA [dʒ ~ dzʲ], [sj ~ ʂj] resp. [tɕ ~ tsʲ]).

§ 2.3 **L̥** och **R** kombineras med **D N S T** och bildar enhetliga, retroflexa, "tjocka" ljud (IPA [ɖ ɳ ʂ t]), som i **kålsvärtt** 'kolsvart' och **nårsk** 'norsk'. Det resulterande uttalet är identiskt oavsett om den första komponenten är **L̥** eller **R**; t.ex. uttalas **ståoln** 'stolen' likadant som **ståorn** 'den store'.

Att både **L̥** och **R** kan användas för att bilda samma retroflexa ljud går som unikt undantag emot principen om ljudenlighet. Det motiveras av att båda kombinationstyperna ännu är aktiva processer i språkets ljudsystem.

§ 2.4 a. Kombinationer som anger retroflexa ljud stavas med ett inledande **R**, oavsett ordets ursprung. Därför skriver man t.ex. **durss** 'dusch', **kårnn** 'kallna, korn', **svårtt** 'svart', **årnn** 'aln'.

b. Undantag utgörs av sammansatta ord eller av böjda former vars förled respektive grundform innehåller ett **L̥**. De retroflexa ljuden skriver man då också med **L̥**. T.ex. **kålsvärtt** 'kolsvart' (< *kåål*), **håltt** 'hårt' (< *heel*), **swååld** 'svalde' (< *swåli*).

c. Ett undantag från punkt b. ovan utgör verbet **veel** 'bli', vars böjda former i preteritum och perfekt particip skrivs **vårtt** respektive **våortte** med **R**. Detta motiveras dels av att verbet avviker från det gemensamma mönstret hos samtliga övriga verb med **L̥** i grundformen, dels av hävd.

¹ I dag uttalas **SJ** vanligen som ett enhetligt SJ-ljud (IPA [ʂ]), sannolikt på grund av svensk påverkan. Det äldre uttalet är kombinerat S + J eller SJ + J.

d. Som ett särskilt undantag bör retroflexa ljud som uppstår genom avledning kunna stavas med **L** om det rör sig om en tillfällig avledning eller ett ord där kopplingen till grundordet är synnerligen stark eller viktig; t.ex. **Läol!** 'Luleå' > ***läölsk** '*lulsk', som har med Luleå att göra'. Eftersom den här punkten i hög grad handlar om hypotetiska ord och bildningar bör frågan lämnas öppen för framtida prövning från fall till fall.

§ 2.5 **HL** anger ett tonlöst L-ljud som i **tjäohll** 'kjol'. (→ se avsnitt 4)

§ 2.6 Kombinationen **GH** används för det "väsande" G-ljud som förekom i äldre traditionell överkaliska i ord som **dagha** 'dagar' (nu *daa*) och **mägher** 'mager' (nu *mäir*). (→ se avsnitt 5)

§ 2.7 Överkaliskans åtta diftonger (särskilda kombinerade vokalljud) markeras med följande bokstavskombinationer:

AI EI ÅI ÄI ÖI IO ÅO ÄO

§ 2.8 Diftongerna är oförändrade också när de följs av en annan vokal. Därför skriver man t.ex. **öie** 'ögat' och **båoe** 'boet' (inte **öije* och **båowe* e.d.).

§ 2.9 Ingen skillnad görs i skrift mellan vokalljud om de utgör en diftong eller är separata. T.ex. **nöi** 'ny' (diftongen **ÖI**) och **vöi** 'vägt' (separat **Ö** + **I**).²

² Former med den här typen av separata vokalljud är som regel förutsägbara från den grammatiska kontexten. I praktiken uttalas de också ofta likadant.

Vägledning: När ska man skriva retroflexa ljud med ĺ?

Retroflexa ljud skrivs som regel med **R**, men i vissa fall skrivs de i stället med **ĺ** (se § 2.4 ovan). Dessa undantag omfattar följande fyra kategorier. I samtliga fall rör det sig om ett huvudord som innehåller **ĺ** som sedan kombineras eller böjs efter tydliga mönster:

1. **Sammansatta ord.** Man skriver **ĽD ĽN ĽS ĽT** beroende på orden som sätts ihop.

Exempel: (båol >) bå**Ľd**äog 'bordsduk'
 (kåål >) kå**Ľs**wårt 'kolsvart'
 (staal >) staa**Ľt**raa 'ståltråd'

2. **Böjda substantiv.** I ordslut skriver man **ĽN** i maskulinum bestämd nominativ ental och femininum bestämd dativ ental.

Exempel: (gåål >) gå**Ľn** 'gården'
 (ståål >) stå**Ľn** 'stolen'
 (skåål >) skå**Ľn** 'skolan (dativ)'
 (veil >) ve**Ľn** 'världen (dativ)'

3. **Böjda adjektiv.** I ordslut skriver man **ĽTT** i neutrum samt **ĽN** i maskulinum bestämd form.

Exempel: (heel >) hä**Ľtt** 'hårt'; hee**Ľn** 'den hårde'
 (snaal >) sna**Ľtt** 'snält'; snaa**Ľn** 'den snåle'

4. **Böjda verb.** I ordslut skriver man **ĽD** i preteritum samt **ĽTT** i perfekt particip.

Exempel: (fåli >) få**Ľd** 'följde'; få**Ľtt** 'följt'
 (veli >) vä**Ľd** 'valde'; vä**Ľtt** 'valt'

3. P T K och B D G

Ett utmärkande drag för överkaliskan är att ljuden **P T K** och **B D G** många gånger har smält samman med varandra. Det är därför viktigt att skriften är tydlig med hur man ska skriva ljuden och dess skiftningar i olika lägen.

- § 3.1 I början av ord samt efter konsonanterna **L M N R** används antingen **P T K** eller **B D G**, beroende på uttal: **päck** 'packa' – **bäck** 'backe', **selt** 'sält' – **seld** 'sälde', **sjåonk** 'sjunka' – **sjåong** 'sjunga'.
- § 3.2 Som långt ljud används **P T K**; t.ex. **hipp** 'hopp', **kätt** 'katt', **bäck** 'backe'. Undantag utgör ord som har sidoförmer på *-bbel*, t.ex. **bäbbe!** 'babbla' (huvudform: *bäbel*; se § 8.6 nedan).
- § 3.3 Efter bokstaven **S** används **P T K**; t.ex. **spara** 'spade', **ståor** 'stor', **skräiv** 'skriva' och **djest** 'gäst'.
- § 3.4 Efter andra konsonanter än **L M N R** används **T**; t.ex. **djift** 'gift', **sägt** 'sagt' och **tigt** 'tyckt'.
- § 3.5 Mellan **L M N R** och **T** skrivs antingen **P K** eller **B G**, beroende på andra böjningsformer av samma ord. Observera att **K** växlar med **TJ** och **G** med **DJ**. T.ex. **dåombt** 'dumt', **haingt** 'hängt', **såinkt** 'sänkt' och **merkt** 'märkt' (från *dåomb*, *haindj*, *såintj* respektive *merk*).
- § 3.6 a. Efter ett vokalljud (inkl. diftong) används **B D G** om ljudet är kort eller följs av en konsonant; t.ex. **soba** '(söt)mjölk', **meed** 'mat', **miog** 'mjuk', **lägs** 'lax'.

b. Böjda former behåller dock den bokstav som förekommer i grundformen; t.ex. **päpre** 'pappret' (< *päpper*), **sikle** 'dreglade' (< *sikke!*), **potaadren** 'potatis' (< *potaader*).

§ 3.7 I sammansatta ord behålls delordens ursprungliga bokstäver; t.ex. **kårssdree** 'korsdrag' (< *kårss + dree*) och **Överkölisbå** 'Överkalixbo' (< *Överkölis + bå*).

Vägledning: När ska man skriva P T K eller B D G?

- Står det först i ordet? Skriv **P T K** eller **B D G** efter uttalet.
tåo 'tog', *dåo* 'dog', *kär* 'man', *gär* 'gå'
- Står det efter en vokal ...
 - ... före en annan vokal eller i ordslut?
 - Är det långt? Skriv **P T K**.
päpper 'papper', *kätt* 'katt', *bäkk* 'backe'
 - Är det kort? Skriv **B D G**.
soba 'mjölk', *meed* 'mat', *edig* 'ättika'
 - ... före en konsonant? Skriv **B D G**.
vädn 'vatten', *lägs* 'lax', *sägt* 'sagt'
 - Undantag:* *päpre* 'pappret', *väckran* 'vackrare'
(Grundformen har **PP TT KK**.)
- Står det efter en konsonant ...
 - ... efter S? Skriv **P T K**.
spara 'spade', *står* 'stå', *fisk* 'fisk'
 - ... efter L M N R? Skriv **P T K** eller **B D G** efter uttalet.
stjilt 'skylt', *stjild* 'skylla'
sjåonk 'sjunka', *sjåong* 'sjunga'
 - ... efter övrig konsonant? Skriv **T**.
dåombt 'dumt', *djift* 'gift', *merkt* 'märkt'

4. Tonlöst L

I överkaliskan finns ett särskilt tonlöst L-ljud (IPA [l̥]), som uttalas annorlunda än det vanliga L-ljudet. Som en följd av svensk påverkan har ljudet under 1900-talet blivit allt mer sällsynt och i modern överkaliska har det i många fall ersatts av andra ljud.

§ 4.1 Inuti eller i slutet av ord skrivs tonlöst L som **HL**. Exempel är *grainhlevi* 'gränsle', *mehllingen* 'mässlingen' och *tjåohll* 'kjol'.³

§ 4.2 Ett vanligt L som övergår till tonlöst framför N eller T markeras inte, eftersom processen i huvudsak är förutsägbart; *biiln* 'bilen', *älln* 'all', *kållt* 'kallt'.

5. Äldre GH

I äldre traditionell överkaliska förekom ett slags "väsande" G-ljud (IPA [ɣ]). Ljudet var vanligt bland framför allt äldre språkbrukare ännu i början av 1900-talet, men har i dag fallit bort helt. Bortfallet har dock lett till variation i de resulterande formerna i modern överkaliska, varför dessa kan skrivas på fler än ett sätt.

§ 5.1 När man återger uttalet i äldre överkaliska skrivs ljudet som **GH**, t.ex. *dagha* 'dagar', *döghen* 'dygn', *lögher* 'lögn'.

§ 5.2 När man återger modern överkaliska, där ljudet inte längre förekommer, skrivs ingenting heller ut, t.ex. *daa* 'dagar', *döin* 'dygn', *löir* 'lögn'.

³ Stavningen **HLL** representerar ett långt **HL**, se § 7.3 nedan.

§ 5.3 a. Äldre sekvenser med **Å Ä Ö** följt av *ghel*, *ghen* eller *gher* motsvaras som huvudregel av moderna former med de tre diftongerna **ÄI ÄI ÖI** följt av respektive slutkonsonant, t.ex. *läin* 'mojna', *mäir* 'mager', *möi!* 'mögel', *döin* 'dygn' (äldre *låghen*, *mägher*, *möghe!*, *dögghen*).

b. Som sidoförmer till ovannämnda **ÄI ÄI ÖI** kan man skriva **ÄE ÄE ÖE** samt framför **L** och **N** även **ÅÅ ÄÄ ÖÖ**; t.ex. *låen* / *låån* 'mojna', *mäer* 'mager', *döen* / *döön* 'dygn', *möe!* / *möö!* 'mögel'.

6. Inskottsvokal

En utveckling som är mycket karaktäristisk för överkaliskan är uppkomsten av en så kallad inskottsvokal. Detta är en vokal som har uppstått mellan två eller flera konsonanter för att bryta upp dem.

§ 6.1 Inskottsvokalen skrivs med bokstaven **E**, i enlighet med dess uttal.

§ 6.2 a. I ordslut skriver man alltid ut inskottsvokalen mellan **L L R** och **M V FT**; *sälem* 'psalm', *sjölev* 'själv', *tålev* 'tolv', *värem* 'varm', *äreft* 'ärvde, ärvt'.

b. Inskottsvokalen kvarstår vid tillägg av ändelsekonsonant samt i sammansättningar, men faller vid tillägg av ändelsevokal. T.ex. *väremt* 'varmt' (< *värem-t*) och *väremvädn* 'varmvatten' (< *värem-vädn*) men *värman* 'varmare' (< *värem-an*).

c. Inskottsvokal förekommer också inuti ord, i två kontexter. Den ena är när en eller flera konsonanter i ordslut kommer efter den relevanta inskottssekvensen (här markerad med understrykning), som i *jeremt* 'idissla' och *häremsk* 'harmsen'. Den andra är när ordets betoning kommer efter den relevanta inskottssekvensen, som i *alemeg* 'rallarros', *heremläin* 'hermelin', *teremäin* 'termin' och *äreväing* 'arvinge'.

§ 6.3 Man skriver alltid ut inskottsvokalen mellan **B** och **N**; t.ex. *väben* 'vapen' och *väbene* 'vapnet'.

§ 6.4 a. Mellan **D** och **N** skriver man som grundregel inte ut någon inskottsvokal; t.ex. *läidn* 'liten', *vädn* 'vatten' och *vädne* 'vattnet'.

b. Undantag utgör efterledet *-den(a)* i ett antal pronomen, t.ex. *döiden(a)* 'det där (dativ)', *heden(a)* 'det där', *söden(a)* 'så, så där'.

§ 6.5 Mellan **S** och **N** skriver man som grundregel ut inskottsvokalen; t.ex. *fäsen* 'fastna' och *fäsene* 'fastnade', *stårsen* 'stelna' och *stårsene* 'stelnade'. Ett undantag utgörs av det *-sn* som förekommer i kombinerade prepositioner, t.ex. *fräsn* 'längs med'.

§ 6.6 a. I ordslut efter **D L Ľ R S T** finns en systematisk kontrast mellan de grammatiska ändelserna *-n* och *-en*, vilket också speglas i stavningen.⁴ Exempel på den förra är maskulinum bestämd nominativ ental (*iiln* 'elden', *mäorn* 'muren', *äisn* 'isen') och femininum bestämd dativ ental (*djeedn* 'gäddan', *tjeelñ* 'kotten'). Exempel på den senare är femininum bestämd nominativ flertal (*djeeden* 'gäddor(na)', *iilen* 'iglar(na)', *tjeelēn* 'kottar(na)') och neutrum bestämd dativ ental (*häoren* 'huvudet', *häosen* 'huset').⁵

⁴ Observera att alla konsonantljuden i fråga bildas med tungspetsen.

⁵ Jämför t.ex. hur *iiln* uttalas med tonlöst L och *mäorn* och *tjeelñ* med retroflect N medan *iilen* uttalas med vanligt L och *tjeelēn* och *häoren* har distinkt Ľ/R och N.

7. Längdmarkering och bokstäver

På överkaliska är kontrasten mellan långa och korta ljud väldigt viktig, och skriften måste förhålla sig till olika kombinationer av dessa. Systemet skiljer sig tydligt från svenskan, som har färre sådana kombinationer.

§ 7.1 Längd markeras som grundregel genom dubbelteckning av den relevanta bokstaven. Detta gäller både vokaler och konsonanter, t.ex.:

Inga långa ljud:	led	fino	låba	sela
	'låt(er)'	'fena'	'lopp(en)'	'sel(en)'
Lång vokal:	leed	fiina	lååba	seeela
	'lät'	'den fina'	'tjock, fyllig'	'salar(na)'
Lång konsonant:	lett	finna	låppa	sella
	'lätt'	'finnar(na)'	'loppan'	'celler(na)'

§ 7.2 I särskilda konsonantkombinationer som används för (traditionella) kombinerade ljud (jfr § 2.2 ovan) dubbeltecknar man den första bokstaven: **nöttjen** 'naken', **tittj** 'tycka'.

§ 7.3 I särskilda konsonantkombinationer som används för enhetliga ljud (jfr § 2.3 och § 2.5 ovan) dubbeltecknar man den andra bokstaven: **haltt** 'halvt', **bjernn** 'björn', **fårss** 'fors', **tjehll** 'kittel'.

§ 7.4 När en konsonant följs av en annan konsonant (som anger ett annat ljud) skrivs båda ljuden endast én gång; t.ex. **pask** 'påsk', **silt** 'sylv', **bistelt** 'beställt', **swårt** 'svårt', **sänt** 'sant'. Det gäller även konsonantkombinationer som betecknar enhetliga ljud, som aldrig dubbeltecknas i motsvarande läge; t.ex. **mårsni** 'marknad'.

- § 7.5 Längdmarkeringen markeras enligt reglerna i varje böjd form av ett ord. Därför skriver man *kåål* 'kall' men *kålt* 'kallt', *hell* 'hälla' men *held* 'hällde' och *päpper* 'papper' men *päpre* 'pappret'. (För ett särskilt undantag se § 7.6 nedan).
- § 7.6 Ändelsen *-n* som läggs till substantiv, adjektiv och pronomen påverkar inte eventuell längdmarkering på föregående konsonant. I praktiken är detta relevant för ord som slutar på **LL SS TT**; *fressn* 'katten', *swårtn* 'den svarte', *ålln* 'all'. (Se även § 6.5 ovan.)
- § 7.7
- a. En apostrof (') används för att åtskilja en lång vokal eller diftong från en efterföljande identisk vokal i samma ord. T.ex. *aa'a* 'älvar(na)', *dree'e* 'draget', *ligolåo'o* 'nyckelpigor(na) (dativ)'. Apostrofen räknas inte som en egen bokstav.
 - b. En apostrof kan också användas för att separera två identiska korta vokaler som hör till olika stavelser i ett ord, men då endast alternativt. Ett ord som *stii* 'stigit' har alltså sidoförmen *stiï*.
 - c. Ett bindestreck används för att skilja mellan identiska vokaler som inte hör till samma led i ett sammansatt ord, t.ex. *stjera-abaraad* 'skördemaskin', *häoe-emm* 'huvudämne'.

Vägledning: Hur skriver man korta och långa ljud?

• Tumregeln är följande: Ett kort ljud skrivs med én bokstav. Ett långt ljud skrivs med två bokstäver.

Exempel:	fara	'fara'	(alla ljud är korta)
	<u>fa</u>ara	'fär(en)'	(vokalen är lång)
	kååle	'kallade'	(vokalen är lång)
	<u>kå</u>lle	'ropade'	(konsonanten är lång)

• En konsonant skrivs alltid én gång framför en annan konsonant, både i grundformer och böjda former. Två olika bokstäver som tillsammans anger ett ljud skrivs också var sin gång i samma läge.

Exempel:	<u>kå</u>lt	'kallt'	(L framför T)
	<u>swå</u>rt	'svårt'	(R framför T)
	<u>esp</u>	'hasp'	(S framför P)
	<u>mårs</u>ni	'marknad'	(RS framför N)

Undantag 1: Ändelsen *-n* påverkar inte föregående konsonant.

Exempel:	<u>fress</u>n	'katten'	(<i>fress-n</i>)
	<u>åll</u>n	'all'	(<i>åll-n</i>)

Undantag 2: I sammansatta ord behåller man förledets konsonanter.

Exempel:	<u>håkk</u>spåid	'hackspett'	(<i>håkk-spåid</i>)
----------	-------------------------	-------------	-----------------------

• När två bokstäver anger ett ljud, skrivs den andra bokstaven två gånger när det är långt.

Exempel:	<u>få</u>ltt	'följt'	(LT är långt)
	<u>swår</u>tt	'svart'	(RT är långt)
	<u>kråh</u>lla	'sjuklig'	(HL är långt)

8. Längdmarkering och ordbetoning

Överkaliskan har många ordtyper där såväl vokal- som konsonantlängd är knuten till betoning, vilket också måste återges i skrift på ett konsekvent och rimligt sätt.

§ 8.1 a. Längdmarkeringen av ett ord utgår som regel från hur det uttalas i betonat läge. Därför skriver man t.ex. **inn** 'in, inne', **opp** 'upp, uppe', **too** 'två' och **wámm** 'vem', även om orden i fråga ofta är obetonade och därför uttalas med kort vokal eller konsonant.

b. De ord vars stavning regleras i det här avsnittet är sådana där växlingen mellan obetonat och betonat uttal handlar om huruvida ett konsonantljud är långt eller kort, eller en vokal växlar mellan lång–kort eller diftong–kort. Betoningsbaserade formväxlingar som **kräingo** : **kräingom** 'omkring', där ett nytt ljud tillkommer, eller **meed** : **mäd-** 'mat' (som i *mädbaol* 'matbord'), där vokalen ändrar både längd och kvalitet, berörs inte här. Sådana växlingar representeras i stället alltid i skrift, där den senare formen räknas som sidoförm.

§ 8.2 a. Stavningen av prepositioner (samt verbpartiklar som bygger på dem) utgår som regel från uttalet i obetonat läge. Detta gäller även sammansatta prepositioner (som utgår från ordets helhetsuttal). T.ex. **a** 'av, på', **bárdi** 'av, från', **ini** 'i', **obed** 'uppför'.

Exempel: *E vär **i** dee el **a** márja.*

'Det var i dag eller i morgon'

*E jer in gáål **obed** Kólisaano.*

'Det är en gård längre upp efter Kalixälven'

b. Undantag utgör följande ord: 1) prepositionen **ett** 'efter' i självständigt läge, där stavningen utgår från det betonade uttalet, 2) prepositionen **om**, som utgår från det obetonade uttalet även som betonat efterled, 3) verbpartiklarna **aa** 'av, på' och **äi** 'i', som utgår från betonade uttal av prepositionerna **a** och **i**, samt 4) prepositionen **till** 'till'.

Exempel: *Häöndn fåor **ett** spååren.*
'Hunden rusade efter spåret'

*A tåo **kräingom** o.*
'Hon omfamnade honom'

*E bräög äint står **aa** laindj.*
'Det brukar inte vara så länge'

*E huul **äi** hali väintern.*
'Det höll i hela vintern'

*Veien gär nei **till** vädnen.*
'Vägen går ner till vattnet'

c. Sammansatta prepositioner som innehåller **kräing** 'kring' eller **äod** 'ut, ute' ändrar inte stavning även om uttalen snarare är [kräng-] respektive [äd-].

Exempel: *En knöid beende **kräingo** mirjen.*
'Han knöt repet runt midjan'

*En jer äom **äodani** häören.*
'Han är öm om huvudet'

d. Prepositionerna **a** 'av, på' och **i** 'i' skrivs **aa** respektive **äi** framför obetonade pronomen – både som självständiga prepositioner och som efterled i sammansatta dito – för att spegla det då betonade uttalet; t.ex. **aa**, **bårdäi** 'av, från', **inäi** 'i', **obaa** 'på'.

Exempel: *Nåo söintes e aa no.*
'Nog syntes det på honom'

En mäole inäi si för midji.
'Han glufsade i sig för mycket'

§ 8.3 Adverb som bygger på sammansatta prepositioner stavas likadant som dessa, om det motsvarar adverbens uttal i betonat läge, t.ex. **söred** 'söderut'. Om det finns två uttalsvarianter av adverbet utgår stavningen från den betonade formen, t.ex. **opped** 'uppåt' (som också kan uttalas som obetonat [obed]).

§ 8.4 Verbpartiklar som på grundval av sin betydelse kan anses utgå från ett adverb snarare än den ursprungliga prepositionen stavas som adverb, med utgångspunkt i det betonade uttalet. T.ex. **aad** 'till centralorten, centralt, hem' eller **fraa** 'en bit ifrån, bort(a), på glänt'.

Exempel: *Ve sko gär aad eda.*
'Vi ska gå hem och äta'

En flidie oba in äne stell i småål fraa.
'Han flyttade till ett annat ställe en bit bort'

§ 8.5 För pronomen gäller att formerna som utgår från uttalet i betonat läge utgör huvudform, och att formerna som utgår från obetonat läge utgör sidoform. T.ex. **hon** / **(n)a** 'hon', **he** / **(n)e** 'det', **nee** / **nä** 'något'.

§ 8.6 a. Följande ord – uppställda i fyra grupper nedan – utgör undantag och utgår från ett obetonat eller reducerat uttal (alternativt har en sidoform som gör det). De flesta av orden har också en sidoform som speglar ett betonat uttal eller en äldre språkform. Huvudformer är markerade i fetstil och sidoformer i kursiv stil; tecknet '–' anger att sidoform saknas. Avledningar till orden i fråga, såsom **förstår** 'förstå' (sidoform *försteer*), är införstådda i uppställningen.

- Flera enstaviga ord med växling **kort**/lång vokal; **da** 'då, sedan' (*daa*), **dja** 'ge' (*djaa*), **dji** 'givit' (*djii*), **dra** 'dra' (*draa*), **fa** 'få (verb)' (*faa*), **gär** 'gå' (*geer*), **ha** 'ha' (*haa*), **he** 'hade' (*hee*), **stär** 'stå' (*steer*), **ta** 'ta' (*taa*), **wå** 'vad' (*wåå*).

- Några ord med växling **-eni**/–**-enni**–; **kļening** 'klänning' (*kļenning*), **menistj** 'människa' (*mennistj*), **pening** 'peng' (*penning*).

- Ord med historisk växling **-be!**/–**bbe!**; t.ex. **båbe!** 'bubbla' (*båbbe!*), **fåbe!** 'fumla, rabbla' (*fåbbe!*).

- Övriga ord: **beir** 'bär (verb)' (*ber*), **der** 'där' (*deir*), **fådi** 'fattig' (*fåtti*), **heber** 'härbre' (*heeber*), **manes** 'tro sig' (*maines*), **piger** 'mycket liten' (*pikker*), **saad** 'satt' (*sad, säd*), **sönes** 'synas' (*söines*), **vil** 'vill' (–).

b. Konstruktionen **hå! a** 'hålla på att' (inkl. dåtidsformen **hul a**) utgår helt från uttalet i obetonat läge, trots kopplingen till *håål* 'hålla' och verbpartikeln *aa* 'på'.

9. Sammansatta ord

På överkaliska finns många typer av sammansättningar och dessutom förändras ofta ljudbilden när ord sätts samman och får nya betydelser. Den här variationen bör återges på ett systematiskt sätt i skrift.

- § 9.1 Sammansatta ord skrivs ihop och delas inte genom t.ex. särskrivning eller bindestreck; **golablåom** 'smörblomma', **såltkeer** 'saltkar', **ståorkobartjehlln** 'den stora kopparkitteln', **söirestböin** 'sydligaste byn', **trirideen** 'tredje dagen'.
- § 9.2 a. Som grundregel skrivs sammansatta ord på grundval av de två grundordens självständiga former, t.ex. **mäor** 'mur' + **päib** 'pipa' > **mäorpäib** 'skorsten', **kätt** 'katt' + **öil** 'uggla' > **kättöil** 'slaguggla, rovfågel' (< *kätt* 'katt').
- b. Följande ord utgör särskilda undantag, där man stavar uttalsenligt utifrån den sammansatta helheten: **enda** 'ändä', **ennä** 'ännu' (inte **ennda* och **ennnä*).
- § 9.3 a. I fråga om förledets form följer avledda ord med två led samma mönster som sammansatta ord (se § 9.2 ovan). I ordet **twettnäing** 'tvättning' skrivs därför **twett-** med dubbelkonsonant.
- b. Om efterledet är obetonat och utgörs av en traditionell avledningsändelse (i praktiken **-li** och **-ning**) skrivs förledet utifrån ordets helhetsuttal, t.ex. **päsl** 'lämplig', **pägning** 'packning'.
- § 9.4 Förled i sammansatta ord skrivs med kort vokal i de fall det motsvarar uttalet, även om grundformen har lång vokal eller diftong, t.ex. **kålswärtt** 'kolsvart' (< *kåål* 'kol'), **sigres** 'sjögräs' (< *sii* 'sjö'), **båldäog** 'bordsduk' (< *båol* 'bord').

- § 9.5 Förled som utgörs av prepositionerna/verbpartiklarna *aa* 'på, av' och *äi* 'i' utgår från de betonade formerna, t.ex. *aatinne* 'avmagrad', *äihåål* 'ihålig' (jfr avsnitt 8 ovan).
- § 9.6 a. Förled som inte motsvarar självständiga ord (inkl. historiskt böjda former) skrivs som grundregel utifrån ordets helhetsuttal, vilket innebär att förledens slutkonsonant inte dubbeltecknas (jfr § 7.4 ovan). Exempel är förleden *färs-* och *sån-*, som i *färsfeer* 'farfar' resp. *såndee* 'söndag'.
- b. Ett undantag från punkt a. ovan är om förledet på grundval av en helhetsanalys av dess uttal kan anses ha en lång slutkonsonant. T.ex. skrivs förledet *miss-* med lång konsonant även i *misstänk* 'misstanke' eftersom ordet *missåån* 'missunna' visar att slutkonsonanten i grunden är lång.⁶
- c. Ett särskilt undantag från punkt b. ovan gäller det mycket vanliga förledet *lihl-* / *lil-* 'liten',⁷ som alltid är obetonat och skrivs med en enkel slutkonsonant; t.ex. *lihlbaan* / *lilbaan* 'litet barn'. (Jämför *lihlln* / *lilln* 'den lille'.)
- § 9.7 Efterled som inte motsvarar självständiga ord (inkl. historiskt böjda former) skrivs som grundregel utifrån sitt uttal, t.ex. *-dailes*, *-des* och *-tin* i *ålldailes* 'aldeles', *såndes* 'om söndagarna' resp. *nänntin* 'någonsin'. Om ledet har olika längd beroende på betoning utgår skriften från den betonade formen, t.ex. *-stäss* och *-sörss* i *ållostäss* 'överallt' resp. *ännsörss* 'motsols'.

⁶ Däremot *missomar* 'midsommar' med kort slutkonsonant, eftersom det då rör sig om ett annat förled, där inte slutkonsonanten i grunden kan analyseras som lång. Jämför *minnaad* 'midnatt', där samma historiska förled förekommer.

⁷ Formerna med och utan H återger ett äldre respektive yngre uttal.

- § 9.8 a. Om förledet slutar på en dubbelskriven konsonant som är identisk med den första konsonanten i efterledet kan denna skrivas antingen enligt § 9.6 ovan eller med ett bindestreck, t.ex. *fressstækker* / *fress-stækker* 'kattstackare' och *swårttäistren* / *swårt-täistren* 'svarta vinbär'.
- b. Ett bindestreck kan också användas valfritt när man vill åtskilja ett sammansatt led inom en längre tillfällig sammansättning, t.ex. *förstbrölåbsdeen* / *först-brölåbsdeen* 'första bröllopsdagen' och *mörkbladregtn* / *mörkblå-dregtn* 'den mörkblå dräkten'.
- c. Ovanstående gäller också när ett förled i ett sammansatt ord utgörs av ett egennamn, t.ex. *Kärkgååben* / *Kärk-gååben* 'gubben från Karkjärv'. Sammansatta ord där efterledet består av ett egennamn skrivs däremot alltid med bindestreck, t.ex. *Tjeer-Vigtår* 'Viktor från gården Tjeer'.
- d. Samtliga former med bindestreck av den typ som nämns under den här punkten är att betrakta som sidoformer.

§ 9.9 Adverb som till formen består av en preposition kombinerad med ett betonat substantiv, adjektiv eller pronomen skrivs isär; t.ex. *a nöio* 'igen, på nytt', *a mörnno* 'i morgon bitti', *för wåri* 'varför', *i dee* 'i dag', *i håob* 'ihop', *til бага(s)* 'tillbaka', *til örк* 'till vardags', *ve aitt* 'på en gång'. (Däremot t.ex. sammanskrivet *asta* 'i väg' med betoning på första stavelsen.)

10. Bortfall av ljud i pronomen och artiklar

I vissa småord faller vokalen bort beroende på vilka ord som står intill. I skrift ska dessa ibland skrivas ut och ibland inte.

§ 10.1 Vokalen i ordet **en** (personligt pronomen samt namnartikel i maskulinum nominativ eller femininum dativ) följer ett mönster som är snarlikt det för inskottsvokalen. Därför utelämnas vokalen i skrift om ordet **en** följer en icke-diftongerad vokal eller konsonanterna **D L S T**. Vokalen kan dock alternativt skrivas ut, t.ex. när det föreligger särskild emfas.

Exempel: **En** Käll saa **n** (/en) Läss.

'Karl såg Lars'

Sö djig **en** ve **n** (/en).

'Så gick han med henne'

En jer bråor ad **n** (/en) Såff.

'Han är bror till Sofia'

§ 10.2 Vokalen skrivs alltid ut i de dativböjda artiklarna **ino** 'en' och **in** 'en, ett', också efter ord som slutar på **I**.⁸ T.ex. *Gååben båod ini in stuo udi ino eero böi* 'Gubben bodde i en stuga i en annan by'.

⁸ I denna kontext uttalar man vanligtvis inte artikelns inledande **I**.

11. Övrigt

Här följer regler som inte passar in under tidigare rubriker.

- § 11.1 a. När ett ord som slutar på **I** i grundform byter ut detta mot ett **J** i böjda former återges det i skrift ändå med **I** om det föregås av ett **D**, vilket utgör ett särskilt undantag; t.ex. *flidi* 'flytta' – *flidie* 'flyttade, flyttat'. Det kan jämföras med regelbundet *beri* 'berg' – *berje* 'berget'.

Undantaget motiveras genom att man på så vis undviker förväxling med det kombinerade ljud som skrivs **DJ**, som i *midji* 'mycket' (se § 2.2 ovan).

- b. Ovanstående undantag gäller också efter **S**, men är där en alternativ form till den regelbundna stavningen;⁹ t.ex. *hesi* 'hässja' – *hesja* / *hesia* 'hässjan'.

- § 11.2 Lånord anpassas alltid i enlighet med hur ordet uttalas på överkaliska; t.ex. *desimeeder* 'decimeter' och *kåmuun* 'kommun'.

⁹ Detta på grund av att de två stavningarna passar olika väl ihop med de varierande uttalen av det kombinerade ljudet som skrivs **SJ** (se § 2.2 ovan).

Textprov

I det här avsnittet presenteras fyra textprov som har stavats om med den nya stavningen för att exemplifiera hur den ser ut i praktiken. Texterna står i kronologisk ordning från nyast till äldst och spänner över en period på ca 120 år. Därmed får läsaren också möjlighet att se både modern och traditionell överkaliska skriven med den nya stavningen. Textprov 1 och 2 kan grovt räknas till modern överkaliska och textprov 3 och 4 till traditionell överkaliska, men gränsen är förstås väldigt flytande. Utöver stavningen har textproven endast redigerats minimalt, för att ligga så nära originalversionerna som möjligt. Nedan följer lite kort information om de olika texterna och var de kommer från.

Textprov 1, sid. 31: Utdrag ur barnboken *Mårssn fress* ("Mormors katt"; ursprunglig stavning *MåRsn fress*) av Rut "Puck" Olsson (1931–2014). Översatt till överkaliska 2003 av Gunborg Andersson (1932–2021), Nanna Drugge (1932–2021), Karin Karlsson (1929–2014) och Rut Larsson (1927–2023). Översättarna hade tidigare varit medlemmar i *Projekt Överkalixmålet* (se Vägledning på s. 39). Originalversionen *Mumunes masse* gavs ut 1987 på älvdalska och har översatts till ett stort antal traditionella dialekter i Sverige.

Textprov 2, sid. 32: Berättelsen *Da fräiern vär för fådi* ("När friaren var för fattig"; ursprunglig stavning *Da fräiern vär för fåti*), ur *Överkalix hembygdsgilles årsbok 1961*. Upptecknad av Vilhelm Vingestam (1906–1976).

Textprov 3, sid. 34: Utdrag ur kapitlet *Marknadsliv i Överkalix på 1850-talet* i boken *Livet i det gamla Överkalix: Skildrat av överkalixbor på överkalixmål* (1959) av språkforskaren Carin Pihl (1886–1969). Berättat 1922 av Greta Lindbäck (1865–1951). Originalen är skrivet med det fonetiska landsmålsalfabetet. Pihl kom första gången till Överkalix 1919 och forskade på språket i resten av sitt liv. Hennes avhandling *Överkalixmålet 1* var det första större vetenskapliga verk som behandlade språket.

Textprov 4, sid. 35: Berättelsen *Han Jäck-gubben*, ur samlingsverket *Sagor, sägner, legender, äfventyr ock skildringar af folkets lefnadssätt på landsmål* (1881). Berättat av Axel Hugo Sandström (1843–1903) och redigerat av språkforskaren Johan August Lundell (1851–1940) med uttal efter Lars Erik Carlsson Enge (1863–1941). Detta är en av de äldsta texterna som över huvud taget finns nedskrivna på överkaliska.

Textprov 1: Mårssn fress

– Men vâi, vâi, vâi in tugen äintjeli stækker, see mårssa förstgeenga na saa fressn. He vär in mårja ett iolheljen. He vär håofädid kålt å ne he snitt o naada. Ållars vär e wäitt.

Mårssa skul gär ett veiro å he vär da na värt väis in förskrettjelid mäir fress, so saad oba hebersbråono. He vär hän a kååle ”stäckern”. Fressn saa udi tjelingen so kām ivi gåålo.

– Hurst a jer fälli? tainkt n. He jer nåo best försäi si! Mårssa stelt fra si verastjilja å birt a prada ve fresso.

– Skå do äint koma häid sö ji fa kļaa di? Hoowa, wå kålt e jer! Fråos do äint? Kånsi do jer håongra?

Mårssa dråo si nembran heberen å tainktes fa udi fress-stäckero so saa äod sö frusin. Men kätta siinde aa undi heberen å seran saa äint mårssa nå äne enn too gröin öi so löist undi heberen.

Textprov 2: Da fräiern vär för fådi

He händel om da ståorbåondn, en Jöns-Fredrig, naige stäinta säin ad djift si ve draingo so tjiind ibi gränngåålo.

He vär föör vänlid ad båondföeldren vägte baana säin för biröring ve inhöisningsbaana da di birt a vegs opp. Enda stäinta å baane häns Narihai-Jöns-Fredrig hiid Tilda. Hon vär i midji pregti stäint, äint als höferdi å männeli so di bræoge ad vara båonddåoder.

Hon birt jåo so åll eer stäinten a sneel udi påiga, å he vär jåo äint nä sai om, da na vär veil tjuo aar. Udi gränngåålo, so vär regene so in ståor båonggåål, tjiind en Inistu-Vigtår fra sörersta böino. Hän vär in fådi påig, so ålti fai leir si ärbaid san en vär läidn å vär midji päsl so båonddraing. A Öittergåål-Kaisa vär aintj å husbåondmåor å i græod slegt ve no Vigtår båarda måorsera.

Nä beer e si äint better enn ad Tilda å n Vigtår birt a liskes å treffes da äingen saa nee. En Vigtår vär jåo in ståor å raiseli å midji änsäieli åongkär, å he tigt a Tilda å, äint bröid hon si om ad hän vär fådi. Men a vist om pappa skul fa veda ne, sö nåo skul a da vara äintjeli. Men en Vigtår vär jåo sö snell å he sö braa sett, midji better enn åll båondpåiga hon tjiind til. Hän he reeda oba å vöri ve om sö midji so äint de eer påiga i böino vist nee om. Hän he vöri flair vigo ner mostern säin ibi sjöiva Äomsteero. Hali Äomsteern he n säitt, ve ståorhäosa å -afeera å fiingödin kårss å twerss so vär sö slett so i triskhäosgåålev. Ve hämno he n säitt håoläost ståora åongbaada, sö äingen hin skul tråo huri midji ålla slägs vörin so römdes inäi do. Ålt tugeden birette n Vigtår för n Tilda da döm i lönn vär i lee. Ju tettoan hon treffe n ju göljinan värtt hon udäi o.

En Jöns liid äint nee ad n Brida, kuno häns, da hän in kweil o höstn fig säi ad a Tilda fåor ve drikko ad kaļva ibi somarfäosen. Hän saa å ad n Vigtår vär adi Öttergåļstriskhäosen, nero somarfäosen. En Jöns-Fredrig vär misstaint å laa si däid in omvei, å stelt si oba luur bägi smatålla so he vegst opp. Jåo – rett so ne vär, sö fåor a Tilda der n Vigtår hul a stikk kårnnsnaisen undi triskhäosen, so he vär vänlid da stjõila vär lara. Dõm ståo å wiskes å til slåod tåo di kråingo wåreero å kramese å pussese. Men da ränn sinne opp för o Jöns-Fredrig, mair tååld hän äint säi. Hän kåode däid å råobe å stjelt ad o Vigtår: ”råodjåon, põirdålk, fåditåog” å midji ånne. Hän tjoppe til för tenno ve knõdnevano, men en Vigtår hind dra si onda sö he bera snoda udåi o.

A Tilda vär sö reed å huul hendren för õio, men da fig a läigso egstra måor å kråft, sö hon djig fråmm til feero å see: ”Nå papp fa he vara nåo, hinett fa do slåod brõi di om mei å no Vigtår. Ji jer mõinda å n Vigtår å ji skå djift åss til våoro. Å om do vil veda mair, sö hä a Öttergåļs-Kaisa lidi skråiv hali haimane, ve gåål å grånn ad o Vigtår å he jer nestan dubelt sö ståortt so Nårilaihaimane. He jer ji so sjõlev bistemmm wåmm ji skå djift mi ve. Nå går do haim til mammen å taļa om huri dåomb do hä võri ve no Vigtår å mei.

Missa he fålle aa no Jöns-Fredrig, so n huul udi heendn da n ståo tist å bistõrtt ivi wå na Tilda he sägt. Sõ loma n Jöns-Fredrig haim ve missn udi heendn. Åingen vaid sai wå so värтт sägt milla no Jöns-Fredrig å n Brida den kweiln. He tåo ståorbåondn håļtt ad dåodra skul djift si ve ino fådi inhõisningspåig å låga håļtt vär e ad påigen skul ai i stõör haiman enn hän sjõlev. Hän värтт til saings å kunin fig stjõid både fåose å stålln.

A Tilda å n Vigtår djifte si o våorn, å til Migaeeli fig a Tilda in påig. A Nårilai-Brida å n Jöns-Fredrig skraiv haimane ad n Tilda å no Vigtår å tåo si onda förgeenga. En Jöns-Fredrig värтт äint nån ärbedskår mair å leved äint sö laindj derett.

Textprov 3: Marknadsliv i Överkalix på 1850-talet

I mitten oba äridanhundreteeljen sö fäns e äint jernnvean å äint länsvean obad Jellivara sågen, äne ållar mädvöro di skul ha, döm so båod ibi Jellivara, sö läod di nei ad Överkölis å tjöib e. Å he vär til tii å femtan mäil feiles. Å he vär bera ett skåogsveana å siia di läod tjöir. Da di kãm nei oba Överkölismärsnino udi Brenn, so bräoge vara kräingo den äridande januaari, sö he di tjödlässa ve si å blåomaana å rainstjinna lässväis. Å sö fåor di ve den oba märsnino seli ne ad bårjera å händelsmenno. Bårjera vär döm so kãm opp fra Kölis el nä äne håll söred, å döm he ve si töia å waide å den händel so di fig seli. Å händelsmennen he vär döm so tjöft opp a läppmärksbåono tjödvöro. Å sö bräoge ne vara sö midji hesta, sö di må äint ha fai råmme ad do näars.

Oba hain ner åss sö he ve fjåorttan baas ini somarfäosen, å der bräoge läppmärksbåon ha hesta, fäose fult. Å ini båstan he di hesta, he so römdes. Da he di kwårteire ner åss nestan i hail vigo, man märsnin regt.

Sö bräoge finna koma, elav å tålev hest udi wån skrai. So di kãm oba gåålo, bräoge di käst töima å gär a verahäosen säi, hurtt di skul ha bigt der näir baasa ad hesta. Å da di fig säi, he våor he bigt tii å tålev baas å kånse til fjåorttan å, da bräoge di vara glee å koma inn å täing ad fa ha hesta ini verahäosen ivi märsnino. Å fälke da förståss baist ha kwårteire ini wåla-stuon. Å såombli a finna he midji långt ad feiles, di he endan til femti mäil, so di läod tjöir bera skåogsveien å treska. Å döm vär endan fra Gämaļ-källeböino såombli, å döm bräoge ha midji hesta til seli.

Textprov 4: Han Jäck-gubben

Laindj seran, da di bird a båosedi si fälstje hin obed Kõlisaano sö vär e in gääb, so hiid Joagim; men di kääle n Jäckgääben, el Gåmał-Jäckken. En bird a la'a si häosvista kräingo fellen, poda si opp nänn agerbäid å leved so in änn nöibiiger. E vär den täin midji fäoļa ibi skåojo, udi flagaleendro, å fistjen fig di tækko åis opp ve slaiven bårdi aano, somarn so leeng en vär.

Gääben leved hali braa å värтт raint a förmöien. Fläida vär n, å äint vär n reed aa si heelder. Ai geeng ised höösto, kräingo Migaeeli, da di just skul geer liig o kweiln, liinde in baad främi streenden, å näer karana baist liig ivi naadn. Jäo, maint gääben, he skul di fa. Di våor kånsti å vild äint just sai, wå di he ini baado, el wåran di he kimi; men oaned sesse di vara, å brattom he di nered aano. Di froa, imi di skul känn stöir sjölev färssn. "För wåri äint he?" see gääben, da i jera veen.

Da di he gai liig di eeren, djig gääben främm skora oba baado å seegro dömars. Oba kleiro, tjöilo, skräino å skåddåono saa gääben, ad e vär näer tioa å röivera, so he baist liig ner o. Di såved äint laindj, sö stai di opp å vild asta. E hul a löisen oba deeo. Da di skul stjiod äod baadn å hööļ dååne a fellen, froa di, imi gääben vild stöir nered färssso ad do. Jäo, maint gääben, ji skå koma ve i; ji hä ärnne mi, wå håor so, undi färssso udi näer fiskvåonen.

Å sö fig di sedi si udi aaro, å gääben bee do råo. Nå äint sko i stiļa mair, tainkt gääben; men äint knött liid n, der n ståo. Å sö stööļ n lirove de ståorstaino, so lig fräsn leenden, so n skul känn spräint opp sjölev; å sö spränt n opp bårdi baado, just so n skul hurr aa nerivi fellen. "Fär veiļ ve di, röiverpäkk", räobe n ad do, he di fäor. Men di hööļ äint nee, å äingen hööļ nee fra dömo heelder. Do vaid jāo Jäckfelle! Men gääben leved laindj derbägi. Å hitt veda di åll jækka, mägs baana, imi do froa dömo, å ji main Jäckböin hä fai nämme sett ett soma gääbo. Ain a gääļo kääle di Jäckgääln ennå i denna dee.

Språkvetenskaplig uppställning

I uppställningen nedan presenteras de överkaliska bokstäverna och deras särskilda kombinationer tillsammans med uttalet i traditionell överkaliska och ett exempelord. Märk att det rör sig om en kraftigt förenklad uppställning som inte är tänkt att beskriva all variation eller alla nyanser.

	<u>Uttal (IPA)</u>	<u>Uttal (förenklat)</u>	<u>Exempelord</u>
A	[a]	kort a	tala 'tala'
AA	[ɑ:]	långt a	faar 'fär'
AI	[aj]	diftong a+i	stain 'sten'
B	[b]	tonande b	bera 'bara'
	[b̥]	tonlöst b	skaba 'skapa'
C	<i>endast i namn och främmande ord</i>		
D	[d]	tonande d	dee 'dag'
	[d̥]	tonlöst d	sidi 'sitta'
DJ	[dz ~ dzʲ]	d+tj-ljud <i>eller</i> d+s+j	djera 'göra'
E	[e]	kort e	nes 'näs'
EE	[e:]	långt e	meed 'mat'
EI	[ej]	diftong e+i	reiv 'räv'
F	[f]		femm 'fem'
G	[g]	tonande g	gåo 'god'
	[g̊]	tonlöst g	baga 'baka'
GH	[ɣ]	(äldre) "väsande" g	mägher 'mager'
H	[h]		haim 'hem, hemma'
HL	[l̥]	tonlöst l	tjäohll 'kjol'
I	[i]	kort i	vili 'vilja'
II	[i:]	långt i	iil 'eld'
IO	[iʊ]	diftong i+o	sio 'sju'

J	[j]		jäo 'ja'
K	[k ^h]	"vanligt" k	kätt 'katt'
	[ǰ]	tonlöst g	skåo 'sko'
L	[l]	"vanligt" l	ligolåo 'nyckelpiga'
	[l̥]	tonlöst l	biiln 'bilen'
Ľ	[ɽ]	"tjockt" l	eļi 'älg'
ĽD	[d]	"tjockt" d	swååļd 'svalde'
ĽN	[ŋ]	"tjockt" n	ståoĽn 'stolen'
ĽS	[ʂ]	"tjockt" s (sj-ljud)	koĽswårtt 'kolsvart'
ĽT	[t̥]	"tjockt" t	haĽtt 'halvt'
M	[m]		möi 'mygga'
N	[n]		naa 'nej'
O	[u]	kort slutet o	koma 'komma'
OO	[u:]	långt slutet o	tooļ 'tvål'
P	[p ^h]	"vanligt" p	påil 'pil'
	[p̥]	tonlöst b	spara 'spade'
Q	<i>endast i namn och främmande ord</i>		
R	[r]		råir 'rida'
RD	[d]	"tjockt" d	bårdi 'av, från, ur'
RN	[ŋ]	"tjockt" n	hårnn 'horn'
RS	[ʂ]	"tjockt" s (sj-ljud)	fårss 'fors'
RT	[t̥]	"tjockt" t	vårtt 'blev'
S	[s]		segs 'sex'
SJ	[sj ~ ʂj]	s+j <i>eller</i> sj-ljud+j	sjåong 'sjunga'
T	[t ^h]	"vanligt" t	tei 'te'
	[t̥]	tonlöst d	står 'stå'
TJ	[tʂ ~ tsʂ]	t+tj-ljud <i>eller</i> t+s+j	tjuo 'tjugo'
U	[ʉ ~ y]	kort u	kuno 'kvinna'
UU	[ʉ: ~ y:]	långt u	muug 'mugg'

V	[v]	"vanligt" v	veir 'vind, väder'
W	[w]	engelskt w	wäir 'vrida'
X	<i>endast i namn och främmande ord</i>		
Y	<i>endast i namn och främmande ord</i>		
Z	<i>endast i namn och främmande ord</i>		
Å	[o]	kort å	åll 'alla'
ÄI	[oi]	diftong å+i	åir 'öra'
ÅO	[ou]	diftong å+o	båo 'bo'
ÄÄ	[o:]	långt å	gååb 'gubbe'
Ä	[æ]	kort ä	sänn 'sann'
ÄI	[ei]	diftong ä+i	träi 'tre'
ÄO	[eu]	diftong ä+o	häos 'hus'
ÄÄ	[ε:]	långt ä	späär 'småfägel'
Ö	[ø]	kort ö	döm 'de'
ÖI	[øi]	diftong ö+i	öi 'öga'
ÖÖ	[ø:]	långt ö	döör 'dörr'

Vägledning:

Den gamla ordboken och den nya stavningen

På 1990-talet lanserades ett annat stavningsförslag för överkaliskan av gruppen *Projekt Överkalixmålet*, som många överkalixbor har stött på genom gruppens välbekanta bok *ÖverköLisma:Le*.¹⁰ Förslaget var ett steg i rätt riktning mot en enhetlig stavning och lovvärt med tanke på den tid och det sammanhang som det kom till i. Det är dock inte uppbyggt på ett sådant sätt att det är lämpligt att använda som norm för ett modernt språk, och det har heller inte fått något större genomslag bland överkalixborna.

I det här avsnittet följer en grov jämförelse mellan den nya stavningen och stavningen som används i boken *ÖverköLisma:Le*. Eftersom väldigt många överkalixbor har och använder sig av denna finns det en särskild poäng i att visa hur man kan utgå från den och konvertera till den nya stavningen. Det är dock viktigt att påminna sig om att en sådan konvertering aldrig kommer vara helt tillförlitlig, eftersom det finns många detaljer som skiljer stavningarna åt. T.ex. är stavningen i *ÖverköLisma:Le* många gånger inkonsekvent (vilket är ett av skälen till att den inte är optimal), varför det blir svårt att överföra rakt av.

Vokaler

- Tecknet <:> skrivs som en ytterligare vokal.

<i>fa:r</i>	→ <i>faar</i>	'får'
<i>gå:P</i>	→ <i>gååb</i>	'gubbe'
<i>ne:</i>	→ <i>nee</i>	'något'

¹⁰ Boken har givits ut tre gånger: 1999, 2004 och 2022.

- Inskottsvokalen <(e)> skrivs **E**.

är(e)m → **ärem** 'arm'
sjöl(e)v → **sjölev** 'själv'

- Något <j> skrivs inte ut mellan diftonger och efterföljande vokaler.

fräjjan → **fräian** 'friare'
öije → **öie** 'ögat'

Konsonanter

- Versalt <P T K> skrivs **B D G**.

dioP → **diob** 'djup'
wäiT → **wäid** 'vit'
köKo → **kögo** 'kaka'

- Bokstaven <k> skrivs **G** framför **S** och **T**.

sjekst → **sjegst** 'hicka'
bikkt → **bigt** 'byggde, byggt'

- Kombinationen <ngg> skrivs endast **NG**.

tåongg → **tåong** 'tung'
lengger → **lenger** 'längre'

- Två identiska konsonanter som står framför en annan konsonant skrivs alltid med en enkel konsonant. Undantag om den sista konsonanten är ett tillagt **N** i ordslut.

sjerrt → **sjert** 'hjärta'
tikkt → **tigt** 'tyckte'
fressn → **fressn** 'katten' (grundform: *fress*)

- Tonlöst L-ljud (<lh>, <lh>, <hlh>) skrivs **HLL** när det är självständigt. I ordslut skrivs kombinationen <lh> som **LN**.

<i>nehl/nelhl</i>	→ nehll	'nässla'
<i>tjåohl</i>	→ tjåohll	'kjol'
<i>dailhn</i>	→ dailn	'delen'

- Versalt <L> skrivs **Ḷ**.

<i>kLåkk</i>	→ kLåkk	'klocka'
<i>nioL</i>	→ nioḶ	'smyga'

- Versalt <R> skrivs normalt som **R**, men skrivs också som **Ḷ** i sammansatta ord samt böjda former där grundformen har ett självständigt **Ḷ**.¹¹

<i>båRTa</i>	→ bårda	'från'
<i>kåRnn</i>	→ kårnn	'korn, kallna'
<i>snäR-sint</i>	→ snårsint	'lättretlig'
<i>kåRswåRtt</i>	→ kålswårtt	'kolsvart' (grundform: <i>kåål</i>)
<i>skåoRn</i>	→ skåoḶn	'skolan (dativ)' (grundform: <i>skåoḶ</i>)
<i>swåRtt</i>	→ swåḶtt	'svalt' (grundform: <i>swåLi</i>)

- <Rs> skrivs **RS** och följer samma regler för längd som andra kombinationer med **R**.

<i>fäRs</i>	→ fårss	'farmor'
<i>nääRs</i>	→ näärs	'någonstans'

- Kombinationen <sch> skrivs **SJ** när det står först i ett efterled i ett sammansatt ord eller annars som **RS**.

<i>sjeranschen</i>	→ sjeransjen	'härifrån'
<i>käsch</i>	→ kårss	'kasse'
<i>mäschni</i>	→ mårsni	'marknad'

¹¹ Ett undantag är verbet **veel** 'bli', vars böjning skrivs: *veel* – *vårtt* – *våortte*.

Övrigt

- <'n> skrivs **N** och är ett eget ord.

sa:'n → **saa n** 'såg han'
wå'n djåoL → **wå n djåo!** 'vad han gjorde'

- Tecknet <-> skrivs inte ut i (de flesta) sammansatta ord.

bLa:-beir → **blaa**beir**** 'blåbär'
pänn-köKo → **pännkögo** 'pannkaka'

- Adverb som består av en preposition kombinerad med ett betonat substantiv, adjektiv eller pronomen skrivs konsekvent isär.

anöijo → **a nöio** 'igen, på nytt'
ihi:L → **i hiil!** 'ihjäl'

Exempel

Nedan följer ett utdrag från berättelsen *Vardagslivet för kvinnor under 1920-1950-talen* som den presenteras i boken *ÖverköLisma:Le*. Berättelsen är nedtecknad av Malin Carlsson (1927–2021) och ursprungligen tryckt i *Överkalix hembygds Gilles årsbok 1998*. I den övre rutan står texten i sin ursprungsversion från boken i fråga. I den nedre rutan står samma text med den nya stavningen. De ändringar från originalversionen som täcks av vägledningen ovan är markerade i fetstil. Ytterligare ändringar, som inte täcks av vägledningen, är markerade med streckad understrykning. Den nya versionen är dels ett exempel på hur man tämligen enkelt kan konvertera från stavningen i *ÖverköLisma:Le* till den nya stavningen, dels en påminnelse om att det inte alltid är möjligt att undvika skevheter mellan versionerna.

Version ur ÖverköLisma:Le:

Karana vär för de meste bårTt iPi skåojo fra trettande:o å til slåoTen a maRs. Ännswär:re för diora, haimen å åongga kåm da aT hailt li:K oPa kunino.

Fänns he diora iPi fäosen, birrt ärbeTsde:n bitti o mårjan ve aT djera raint båkI diora, still do å seran mjöLk klöTeren. För aT fa vermen å vär(e)m vättne fiK men djera i:lhN undi ståor jeRnngroiTn, so ståo ini fäosen. Vättne he men kweilhN firi hånse oP bårTi tji:lhN å slåi e iPi in tre-renn, so djiK inn a fäosen å nei ini gröiTn.

Ett he ärbaiTe iPi fäosen vär klårrt, skul åongga ha me:Tn - täirest bröire å vär(e)m soPan. Men liot å säi til aT döm he nestn ve si da döm djiK til skåoRn. He vär å viktiT aT åongga he töRtt håi ini tjäinKskåona, so men sjöL(e)v he djåoRtt. Ji he sjöL(e)v tuKer skåo, so pappa mäin he sömt för händ, å vär(e)m stråompen so vär ståkke för händ bårTi haimspånne gäRnnen. Håije ini skåona he ji å förStåss.

Version med den nya stavningen:

Karana vär för de meste bårtt **ibi** skåojo fra trettandeeo å til slåoden a marss. Ännswärre för diora, haimen å å**onga** kåm da **ad** hailt **liig oba** kunino.

Fän**s** he diora **ibi** fäosen, birt ärbedsdeen bitti o mårjan ve **ad** djera raint bägi diora, still do å seran mjö**lk klö**deren. För **ad** fa vermen å vär**emvädne fig mæn** djera **iiln** undi ståor**jernngroïdn**, so ståo ini fäosen. Vä**dne** he mæn kweil**n** firi hånse opp bår**di tjiiln** å slåi e **ibi** in **treren**n, so dj**ig** inn a fäosen å nei ini grö**ïdn**.

Ett he ärbaide **ibi** fäosen vär klå**rt**, skul å**onga** ha meed**n** - täirest bröire å vär**emso**ban. Mæn liod å säi til **ad** döm he nestn ve si da döm dj**ig** til skåo**ln**. He vär å v**igtid ad** å**onga** he törtt håi ini tjä**ings**skåona, so mæn sjö**lev** he djåo**rtt**. Ji he sjö**lev** t**uger** skåo, so pappa mäin he sömt för händ, å vär**emstrå**ompen so vär ståkke för händ bår**di** haimspån**negär**nnen. Hå**ie** ini skåona he ji å för**ståss**.

Frågor och svar

Måste jag använda den nya stavningen när jag skriver överkaliska?

Nej, du får givetvis stava som du vill när du skriver på överkaliska. Det finns dock många fördelar med att ha en gemensam stavning för språket, som du kan läsa om i början av dokumentet på sidan 5.

Varför är det så många regler?

Överkaliskan är fortfarande i hög grad ett talat språk utan någon större skriftlig tradition. Därför behöver reglerna för den nya stavningen presenteras grundligt på ett sätt som man sällan gör med språk som svenska eller engelska. Att sammanställa samtliga stavningsregler för språket på det här sättet får det lätt att framstå som väldigt komplicerat att skriva, eftersom vi inte är vana att tänka på stavning som en samling regler. Men faktum är att den nya stavningen inte har särskilt många regler med tanke på överkaliskans ganska komplexa ljudsystem. Den är dessutom väldigt regelbunden, vilket gör att reglerna blir förhållandevis färre jämfört med språk som svenska och engelska, där det finns många undantag att ta hänsyn till. Sammantaget torde den nya stavningen därför vara relativt enkel att lära sig.

Behöver jag lära mig alla regler för att kunna skriva?

Troligtvis inte. Det är ovanligt att man lär sig skrivreglerna i ett språk genom att studera dem separat på det sätt som de är uppställda i det här dokumentet. I stället lär man sig vanligtvis reglerna passivt genom att kontinuerligt läsa och skriva på språket i fråga. Sannolikt kan du inte nämna så många stavningsregler på svenska heller, eftersom de sitter i ryggmärgen utan att du någonsin behöver tänka särskilt mycket på dem.

I takt med att du stöter på den nya stavningen i faktisk text och att du själv börjar pröva att använda den kommer du med all sannolikhet lära dig väldigt många av reglerna utan att du märker det själv.

Måste jag uttala orden som de stavas?

Om du talar överkaliska ska du naturligtvis i första hand uttala ord som du brukar göra när du talar som vanligt. Syftet med en standardiserad stavning är att förmedla det talade språket i skrift på ett regelbundet sätt, snarare än att vara en pekpinne för talspråket.

Hur gör jag för att skriva bokstaven Ḷ på min dator eller telefon?

Tyvärr är det i nuläget inte så enkelt att skriva bokstaven Ḷ utan specialtangentbord. Nedan följer ett antal förslag på hur man kan försöka komma runt detta. Först presenteras allmänna råd och därefter förslag för särskilda enhetstyper och operativsystem.

Till att börja med kan man alltid kopiera bokstaven Ḷ från en text där den förekommer (som det här dokumentet) och klistra in den där man vill ha den. Den här lösningen fungerar i princip alltid, men är däremot rätt så omständlig.

Som första alternativlösning kan man skriva bokstaven Ḷ (*taḷa*; med komma) i stället för Ḷ (*taḷa*), om man har enklare möjlighet till det. Har man inte möjlighet att skriva några specialtecken alls kan man t.ex. skriva versalt L (*taLa*) eller helt enkelt vanligt L (*tala*). Alternativlösningarna går bra att använda i ledigare sammanhang men bör undvikas i t.ex. publikationer eller mer formella sammanhang, i synnerhet de två sistnämnda.

Windows-datorer

I vissa program – men tyvärr inte alla – kan man använda alt-koderna 7734 (för stort **Œ**) eller 7735 (för litet **œ**). Man håller då in ALT-tangenten och skriver koden på det numeriska tangentbordet (det som sitter till höger på ett vanligt tangentbord) innan man släpper den. Koderna fungerar t.ex. i Office-program som Word och PowerPoint, men inte i Excel eller i webbläsare som Firefox eller Chrome.

I Office-program kan man också hitta specialtecken genom att följa Infoga > Symbol (> Fler symboler). I Word kan man också skapa egna kortkommandon för enskilda tecken, som t.ex. **Œ**.

Man kan också använda det förinstallerade programmet ”Teckenuppsättning”, som man hittar i Start-menyn (antingen genom att söka på det eller genom att bläddra till ”Tillbehör i Windows”). Man kan där sedan bläddra fram till **Œ** och antingen kopiera tecknet eller dra in det i den text man vill ha det.

Slutligen kommer man relativt enkelt åt tecknet **Œ** (med komma) genom att använda ”Emojitangentbordet”, som man öppnar genom att trycka på Windows-tangenten (⊞) + . (punkt). I Windows 10 klickar man först på den övre fliken som är märkt med ett ”Ω” (längst till höger), och väljer sedan den nedre fliken som är märkt med ett ”Ç”. I Windows 11 klickar man först på fliken som är märkt med ett ”%_Δ” (näst längst till höger), och bläddrar antingen fram till fliken ”Latinska symboler” eller skrollar vidare neråt. Den här metoden fungerar i alla program.

Mac-datorer

Man kommer åt panelen ”Teckenvisare” genom att (beroende på modell) trycka på Control (^) + Command (⌘) + Mellanslag, Fn + E eller bara Fn. Man kan också gå via menyn: Redigera > Emoji och symboler. För att hitta alla tillgängliga symboler fäller man sedan ut panelen genom att klicka på ikonerna i övre högra hörnet. Bokstaven **Ł** hittar man under fliken ”Latin”. Om man dessutom anger **Ł** som favorit kommer man åt den direkt när man öppnar panelen nästa gång.

Datorer: Övrigt

I det molnbaserade programmet Google Docs kan man hitta **Ł** genom att följa Infoga > Specialtecken.

Mobiltelefoner

Det tycks inte vara möjligt att enkelt skriva **Ł** på svenska mobiltelefoner med standardinställningar. På Android-telefoner med svenskt tangentbord kan man hålla in bokstaven **L** för att få fram tecknet **Ł** (med komma). På Iphone-telefoner finns inget av tecknen tillgängligt.

Termförklaringar

Här förklaras ett antal språkvetenskapliga termer som används i dokumentet.

adverb	Omständighetsord som beskriver verb, adjektiv, andra adverb eller hela meningar, t.ex. <i>vi kommer snart, bilen är egentligen blå, jag är här</i> . Svarar ofta på frågorna: Hur? När? Var?
avledning	När ett nytt ord bildas av ett annat ord genom tillägg av framför allt ändelser, t.ex. <i>baganäing</i> 'bakning' till <i>baga</i> 'baka'. Avledningar kan också vara mindre uppenbara; t.ex. är <i>härnn</i> 'hårdna' avlett till <i>heel</i> 'hård' (<i>həl-nn</i> ; jfr <i>hällt</i> 'hårt').
dativ	Böjningsform som används bl.a. vid ägande och efter många prepositioner. T.ex. <i>ini aano</i> 'i älven'. Finns inte på svenska.
diftong	Två kombinerade vokalljud inom samma stavelse, t.ex. AI i <i>stain</i> 'sten'.
efterled	Den andra delen av ett sammansatt ord, t.ex. <i>-dag</i> i svenskans <i>vinterdag</i> .
femininum	Grammatiskt genus som anger <i>hon</i> -ord, t.ex. <i>kätt</i> , samt böjningsformer som är knutna till dem.
förled	Den första delen av ett sammansatt ord, t.ex. <i>vinter-</i> i svenskans <i>vinterdag</i> .
huvudform	Ett ords huvudsakliga form och uppslagsform.
IPA	Det internationella fonetiska alfabetet

maskulinum	Grammatiskt genus som anger <i>hän</i> -ord, t.ex. <i>fress</i> , samt böjningsformer som är knutna till dem.
neutrum	Grammatiskt genus som anger <i>he</i> -ord, t.ex. <i>häos</i> , samt böjningsformer som är knutna till dem.
nominativ	Grundböjningsformen för substantiv, adjektiv och pronomen. Står i motsats till dativ (se ovan).
perfekt particip	Verbets ” <i>ha/hade</i> ”-form, t.ex. <i>hä skrivi</i> ’har skrivit’. Motsvarar även <i>supinum</i> på svenska.
preposition	Formord som står framför substantiv, adjektiv och pronomen för att ange t.ex. plats eller relation; t.ex. <i>a mörrno</i> , <i>ibi Överkölis</i> , <i>ve biilo</i> .
preteritum	Verbets dåtidsform, t.ex. <i>skraiv</i> ’skrev’. Kallades tidigare ofta för <i>imperfekt</i> .
retroflex	Ett ”tjockt” ljud som bildas genom att tungspetsen flyttas bakåt, som i överkaliska <i>taḷa</i> , <i>hårnn</i> , <i>fårss</i> och svenska <i>horn</i> , <i>fors</i> .
sidoform	En alternativ form av ett ord som räknas som korrekt men som inte är huvudform.
verbpartikel	Preposition eller adverb som kombineras med ett verb och bildar en ny konstruktion med egen betydelse. T.ex. <i>däog aa</i> ’duka av ’, <i>hola äi</i> ’holka ur ’, <i>säi äod</i> ’se ut ’.